

001-05 (477.7)

НАУКОВІ КОНТАКТИ ГЕОРГІЯ СКАДОВСЬКОГО ТА ЙОСИПА ПАЧОСЬКОГО У СФЕРІ ПРИРОДОЗНАВСТВА ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ

Чорноіваненко І. В., канд. іст. наук
(Херсонський державний університет)

Розкрито маловідомі аспекти біографії відомого природознавця Південної України – Й. К. Пачоського. Зроблено спробу реконструкції його взаємин з громадським діячем Г. Л. Скадовським. Показано, що місцями формування творчих контактів, обміну ідеями щодо ефективного використання природнього світу регіону стали наукові товариства, музеї, органи самоврядування. «Територіальними кордонами» взаємин вчених були місто Херсон, Херсонська губернія та Південна Україна в цілому.

Взаємини між ученими становлять оригінальний пласт інтелектуальної історії. Вони існують у різноманітних формах: наукові праці, особисті контакти, дискусії, епістолярні зв'язки тощо. В усі часи діалог між науковцями відіграв роль чинника, що формував дослідницьку уяву та фантазію, фіксував наукові здобутки й пріоритети, сприяв розвитку методологічного інструментарію та концептуальних підходів.

Наукові взаємини Й. К. Пачоського (1864–1942) та Г. Л. Скадовського (1847–1919) до сьогодні майже не вивчалися. Певні згадки про контакти зустрічаються в роботах, присвячених реконструкції їх біографій [1-3]. Однак вони носять фрагментарний характер.

Предметом нашої уваги є взаємини Г. Л. Скадовського та Й. К. Пачоського. Для того, щоб реконструювати наукові контакти Пачоського і Скадовського, необхідно розглянути умови формування цих зв'язків, їхні наукові зацікавлення власне до моменту знайомства. Прямих свідчень про взаємини між Г. Л. Скадовським та Й. К. Пачоським вкрай мало. Тому робиться спроба

окреслення полів спільних наукових інтересів та реконструкції можливих місць для формування контактів.

Георгій Львович Скадовський належав до дворянського роду, котрий мав польське походження. З кінця XVIII ст. представники роду постійно проживали на Півдні України, були великими землевласниками. Г. Л. Скадовський здобув вищу природничу освіту у Новоросійському університеті [4, арк. 12зв.-13], став успішним господарем, активним громадським діячем, благодійником, проводив успішні дослідницькі практики у ветеринарії.

На кінець 1890-х – 1910-ті рр. припав важливий період у науковій біографії Г. Л. Скадовського, позначений науковою зрілістю в галузі природознавства та реалізацією себе у порівняно нових сферах діяльності, зокрема археології. Науковий доробок Георгія Львовича до 1897 р. становив уже декілька вузькопрофільних праць [5, с. 5] з питань рибальства, збереження природних ресурсів [6]. З метою спростування чуток про загрозу хлібним полям від жаб Г. Скадовський проводив відповідні польові дослі-

дження [7, с. 48]. Найвизначнішою справою Г. Л. Скадовського стала організація наукових досліджень з пошуку вакцини від сибірської виразки та її широке впровадження у тогочасне тваринництво. Цей проект мав не лише велике значення для південноукраїнського регіону, а й для всієї країни. Для проведення щеплень поза власним господарством, організатор отримував дозволи Міністерства внутрішніх справ [8] та запросив губернських ветеринарів [9]. За його участю проводилися щеплення у господарствах М. Ф. Агаркова [10], П. П. Висоцького, Д. В. Сербінова [11] (Херсонський повіт), К. М. Панкєєва [12] та В. Д. Шредера (Дніпровський повіт) [13].

За доведення результативності вакцинації дослідник був удостоєний орденом Св. Анни II ступеня [14, арк. 23]. За заслуги в галузі ветеринарії та розвитку регіону Г. Л. Скадовського обрали почесним членом Харківського ветеринарного інституту.

Формування Г. Скадовського та Й. Пачоського як науковців відбувалося у відмінних політичних та соціокультурних умовах. Перший був представником дворянства Російської імперії у третьому поколінні, другий – народився у польській родині, тривалий час проживав у межах Австро-Угорської імперії. Знайомство Георгія Львовича з Йосипом Конрадовичем відбулося на ґрунті природознавства.

Науковці були представниками різних поколінь (різниця у віці Г. Скадовського та Й. Пачоського становила 17 років). Вони, звичайно, могли й ніколи не перетнутися, але доля все ж звела їх. На час прибуття Йосипа Конрадовича до Херсону (1897 р.) Г. Скадовському було 50 років, він займав високі посади у становому само-

врядуванні Херсонської губернії. Молодий Йосип Конрадович лише починав свій науковий шлях на теренах Південної України.

Йосип Конрадович проживав на Херсонщині з 1897 до 1923 р. Саме тут він розкрився як дослідник і природоохоронець, реалізував себе як батько та друг. До Херсону він прибув разом родиною – дружиною Алідією Кароліною Вільгельміною Штейнер та сином Конрадом. Старший син народився 26 березня 1897 р. у Львові [15, арк. 193]. Менший син – Станіслав – народився 15 червня 1899 р. вже у Херсоні. Мешкала родина Й. Пачоського на Північному форштадті (район старого Херсона) в будинку Орленка [16, с. 52].

За рішенням голови сімейства обидва сини пройшли обряд хрещення в Херсонському католицькому соборі. За часів перебування у Херсоні велика сім'я Пачоських була прихожанами саме цього храму. Йосип Конрадович також входив до складу Товариства бідних католиків, що опікувалося справами малозабезпечених [17, с. 54].

Відкритість у спілкуванні та широта інтересів зумовили формування широкого кола спілкування. До кола близьких контактів родини входили передусім колеги по роботі, більшість з яких мали польське походження. Так, хрещеними його синів стали Віктор Михайлович Пеньковський – природодослідник, завідувач діловодством Херсонського лісоохоронного комітету, старший запасний лісничий Херсонської губернії [18; 19], Станіслав Сигизмундович Мечинський – колезький радник, інспектор Херсонського земського сільськогосподарського училища. Також у Херсоні разом з родинами проживали родичі Й. Пачоського – брати Роман (1870-1913) [20, арк. 56зв.] і Густав Конрадович та Гу-

став Зигмундович. Відносини спорідненості Густава Зигмундовича та Йосипа Конрадовича на сьогодні реконструйовано слабо.

Густав Конрадович активно займався громадською діяльністю, входив до конституційно-демократичної партії [21; 22]. Г. З. Пачоський мав шлюб з Марією Малевською. Їхній син Марк народився в 1901 р. в Херсоні. Г. К. Пачоський мешкав на розі Поштової та Дворянської вулиць, в будинку Багненко [23, с. 29].

Важливою складовою наукової роботи Й. К. Пачоського була викладацька діяльність. Протягом кінця травня – початку червня 1905 р. він проводив практичні заняття з ентомології для учнів Херсонського земського сільськогосподарського училища (нині Херсонський державний аграрний університет), також працював на посаді професора Херсонського політехнічного інституту (1918–1919 рр.). Встановлено, що у серпні 1919 р. він викладав у Херсонському педагогічному інституті (нині Херсонський державний університет).

Основними місцями наукових контактів двох діячів стали державні установи та громадські організації, серед них – Херсонське губернське земство, музеї. На базі цих установ Й. К. Пачоський проводив наукову роботу щодо вивчення природного світу Південної України, а Г. Л. Скадовський займався організаційними питаннями, відстоював інтереси закладів у відповідних інстанціях. Також дослідники природи могли зустрічатися в межах природничих наукових товариств, гуртків по інтересам. Вони обидва входили до складу Новоросійського товариства природознавців [24, с. 63]. Також Йосип Конрадович працював «спостерігачем-кореспондентом» по сільському гос-

подарству у Херсонському товаристві сільського господарства (з 27 жовтня 1901 р.), членом-засновником якого став Георгій Львович [25]. Також вчені були членами Херсонської громадської бібліотеки [26; 27, с. 4]

Й. К. Пачоський цікавився мисливством на фаховому рівні та підтримував ідею раціонального використання природних ресурсів. Саме тому в 1911 р. він працював помічником голови Херсонського товариства любителів полювання і спорту [28, с. 42], а в 1912 р. очолював установу [29, с. 44]. Г. Л. Скадовський спортивними заняттями мало цікавився, натомість його син в цій області мав чималі здобутки. Так, одного разу Лев Георгійович застрелив горностая в родинному маєтку Скадовських – Білозерці. Ця подія стала своєрідною «сенсацією» для любителів полювання губернії [30].

Також відомі випадки перебування Й. Пачоського в Білозерці. У 1899 р. для дослідження причин мору риби в своїх озерах Георгій Львович запросив до садиби спеціальну комісію. До неї ввійшли: губернський земський санітарний лікар Іван Наумович Козубов, повітовий санітарний лікар Євген Іванович Яковенко, ботанік Ігнатій Захарович Рябков та Йосип Конрадович Пачоський [31]. Вчений також досліджував рослинність поблизу цього маєтку.

Необхідно зазначити, що Йосип Конрадович мав тісні взаємини з відомими громадськими діячами та природознавцями регіону, любителями природи, передусім і з числа великих землевласників. Так, він регулярно влітку та восени перебував у маєтку Ф. Е. Фальц-Фейна «Асканія-Нова», де проводив численні дослідження. Засновник заповідника і

сам долучався до проведення дослідів [32, с. 130].

Таким чином, херсонський період життя Й. К. Пачоського був важливим етапом його наукової біографії. Тут продовжилося становлення його родини, було здійснено ряд наукових відкриттів в сфері природознавства. Різноманітність діяльності сформувала широке коло його спілкування. Дітяч мав чимало однодумців та друзів серед науко-

вців та любителів природи регіону. Природничі практики, застосування передових наукових підходів у сільському господарстві зумовили формування платформи для взаємин з Георгієм Львовичем Скадовським. Перспективним залишається вивчення ставлення Й. Пачоського до окремих ініціатив Г. Скадовського (наприклад ідея об'єднання музеїв), реконструкція біографій дітей Йосипа Конрадовича.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безлуцька О. П. Діяльність Й. К. Пачоського в контексті розвитку біологічної науки : (остання чверть XIX – перша половина XX ст.) : монографія / О. П. Безлуцька; передм. І. І. Мойсієнка. – Херсон : Айлант, 2014. – 195 с.
2. Сінкевич І. Ю. Йосип Пачоський : таємниці життя вченого / І. Ю. Сінкевич // Наддніпрянська правда. – 2014. – № 22. – 24 грудня.
3. Гармаш Т. Природоохоронні аспекти наукової та практичної діяльності Й. К. Пачоського / Т. Гармаш // Українська полоністика. – Історико-філософські дослідження. – 2008. – Випуск 5. – С. 80-89.
4. Державний архів Одеської області, ф. 45, оп. 19, спр. 1151, 20 арк.
5. Сіренко С. В. Рибальство України другої половини XIX – початку XXI століття : знаряддя та способи лову, традиції, трансформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.05 «Етнологія» / С. В. Сіренко. – К., 2015. – 22 с.
6. Скадовский Г. Очерк современного рыболовства в устьях Днепра сравнительно с сороковыми годами / Г. Скадовский // Сборник Херсонского земства. – 1887. – № 2. – С. 81-92.
7. Скадовский Г. Л. В защиту жаб / Г. Л. Скадовский // Сборник Херсонского. – 1886. – № 1. – С. 47-50.
8. Корреспонденция // Новороссийский телеграф, 14.05.1891.
9. Вестник общественной ветеринарии, 15.04.1889.
10. Корреспонденция // Новороссийский телеграф, 22.01.1888.
11. Корреспонденция // Новороссийский телеграф, 24.02.1888.
12. Корреспонденция. Из Днепроовского уезда // Новороссийский телеграф, 1.08.1890.
13. Корреспонденция // Новороссийский телеграф, 14.05.1891.
14. Російський державний історичний архів, ф. 398, оп. 52, спр. 17312, 40 арк.
15. Державний архів Херсонської області, ф. 327, оп. 1, спр. 13.
16. Херсонский календарь-справочник на 1906 г. – Херсон, Типография Д. Б. Розенштейна, 1903. – 75 с.
17. Там же.
18. Памятная книжка Херсонской губернии на 1901 год. – Херсон, Типография Херсонского Губернского Правления, 1901. – 418 с.
19. Пеньковский В. М. Деревья и кустарники как разводимые, так и дикорастущие в Европейской России, на Кавказе и в Сибири: с подроб. описанием до 800 ви-

дов и указанием способов размножения большинства из них : в 5 ч. / В. М. Пеньковский. – Херсон, Паровая типо-лит. О. Д. Ходушиной, 1901. – 786 с.

20. Державний архів Херсонської області, ф. 327, оп. 1, спр. 18.
21. Юг, 16.11.1905.
22. Юг, 18.11.1905.
23. Херсонский календарь-справочник на 1906 г. – Херсон, Типография Д. Б. Розенштейна, 1903. – 75 с.
24. Отчет о деятельности Новороссийского общества естествоиспытателей за 1890 г. – Одесса, Тип. А. Шульца, 1890. – 7 с.+прил. (84 с.).
25. Сельскохозяйственный листок. – 1901. – № 22.
26. Отчет дирекции Херсонской общественной библиотеки за 1893 г. – Херсон, Тип. О. Д. Ходушиной, 1894. – 51 с.
27. Отчет Херсонской общественной библиотеки и ее отделения за 1900 г. Херсон, Паровая типо-литография О. Д. Ходушиной, 1901. – 55 с.
28. Памятная книжка Херсонской губернии на 1911 г. – Херсон, Типография Херсонского губернского правления, 1911. – 220 с. + прил.
29. Памятная книжка Херсонской губернии на 1912 г. – Херсон, Типография Херсонского губернского правления, 1912. – 206 с. + прил.
30. Захаров А. Животный мир сквозь прорезь охотничьего прицела / А. Захаров // Гривна. – 2006. – 12 октября. – № 42 (614).
31. Местная хроника // Юг, 20.07.1899.
32. Пачоский И. Ботаническая экскурсия в Аскания-Нова и на Сиваш / И. Пачоский // Записки Крымского общества естествоиспытателей и любителей природы. – Т. II. – 1913. – С. 128-148.

Черноиваненко И. В. *Научные контакты Георгия Скадовского и Иосифа Пачоского в области естествознания Южной Украины. Раскрыты малоизвестные аспекты биографии известного естествоиспытателя Южной Украины – И. К. Пачоского. Сделана попытка реконструкции взаимоотношений с общественным деятелем Г. Л. Скадовским. Показано, что местами формирования творческих контактов, обмена идеями по эффективному использованию природного мира региона стали научные общества, музеи, органы самоуправления. «Территориальными границами» отношений ученых были город Херсон, Херсонская губерния и Южная Украина в целом.*

Chornoivanenko I. V. *Scientific contacts between G. L. Skadovski and J. K. Pachosky in natural science of Southern Ukraine. The article deals are little known aspects of the biography of the famous naturalist of Southern Ukraine – J. K. Pachosky. An attempt is made reconstruction of relations with the public figure G. L. Skadovski. It is shown that in some places forming creative contacts and exchange ideas on effective use of the natural world region were scientific organizations, museums, governments. «Territorial boundaries» of relations between scientists were city Kherson, Kherson province and Southern Ukraine as a whole.*